

YU ISSN 0027-8084
UKD 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXI/1—5

**БЕОГРАД
1996**

СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ЕТИМОЛОШКЕ БЕЛЕШКЕ

(сх. *бага*, *баглама*, *баге*, *багла*)

У раду се тумачи порекло речи *бага* f., *баглама* f. „горњи део весла“ и *баге* pl. „део на чуну, оплетен од рибарских једека, где се учврсти чунарско весло“ и допуњава се етимолошко објашњење речи *багла* f. „навиљак, свежањ, мали пласт; китица, чуперак“.

Сх. *бага*, *баглама*, *баге*

У РСАНУ s.v. *бага* као једно од десетак разнородних значења ове речи наводи се и „попречни држак на веслу“¹ (источна Србија, Бачка и Хрватска)². Велика разноликост значења ове лексикографске одреднице није последица семантичког развоја једне лексеме, као што би на први поглед могло изгледати, већ погрешно спојених хомонима различитог порекла³. Реч *бага* у овом значењу потврђена је и са другачијим акцентом: *бага* f. „горњи део весла“ (Mihajlović–Vuković 1977:9). У истом извору забележена је и лексема *баглама* f., идентичног значења као и реч *баге*, pl. „део на чуну, оплетен од рибарских једека, где се учврсти чунарско весло“. Михајловић и Вуковић наводе да је порекло именице *бага* од тур. *baga*, без значења, док се за именице *баглама* и *баге* етимологија не наводи. Не може се тачно утврдити коју су литературу аутори користили при давању етимологије турцизмима, јер у одредницама то не пише. Из списка литературе може се наслутити да су то били или Скоков Етимолошки

¹ У РСАНУ је за значење ове речи грешком упућено на бабак¹, а треба да стоји бабак².

² Примери код којих се наводи само убикација, или нема ни ње, преузети су из РСАНУ.

³ О другим хомонимним речима из ове одреднице РСАНУ в. С. Петровић, Сх. *бага* „врста коњске болести“ и њој сродне лексеме (у штампани).

речник (Skok I-IV) или РСАНУ. Реч *bága* „горњи део весла“ била би пореклом од тур. *bağa* „врста коњске болести, израслина на врату, корњача, оклоп корњаче“ (Škaljić 1985:111) без обзира на то да ли је етимологија преузета из једног од ова два извора, или да је консултован Шкаљићев речник (Škaljić 1985). Са формалне стране ово тумачење није спорно, али се поставља проблем семантичке мотивисаности српскохрватске речи.

Пут до исправне етимологије ове речи могао би да пође од тумачења порекла лексеме *баглама*, којом се именује иста реалија. Ова реч је позајмљеница из турског језика, од тур. *bağlama* „спој, веза, шарка“ (Škaljić 1985:112), па би, ако се прихвати поменуто тумачење порекла речи *bága*, оне биле етимолошки разнородне⁴.

Сматрамо да би порекло ових двеју позајмљеница, будући да оне припадају специфичној, рибарској терминологији и означавају исту реалију, било исправније тражити у оквиру исте етимолошке породице. Порекло речи *bága* „горњи део весла“ у том случају би се могло протумачити на два начина. Први би био, да је та реч директна позајмица од тур. *bağ* „веза, спој, уже, ланац“⁵. У турском језику није забележено идентично значење „држак, горњи део весла“ ове речи, али како се заправо ради о ручки, дашчици ужљебљеној у весло, семантички след „спој“ → „шарка“ → „држак“ сасвим је могућ, а специфична семантичка обојеност је карактеристична за лексеме које припадају одређеној терминологији⁶. Формална препрека овом тумачењу могао би бити прелазак мушког у женски род — *баг* > *бага*, који није уобичајен код турских позајмљеница, али се као могућност не може искључити. Облик *bága*, с друге стране, може се протумачити и као домаћа креација, скраћеница од *баглама*.

За значење именице *báge* рл. упућује се на *скланик* „део на чуну, оплетен од рибарских једека, где се учврсти чунарско весло“, мада се из самог примера не види јасно да ли су *баге* од дрвета, једека⁷, или и од једног и од другог материјала. Како су *баге*, макар делом, начињене од једне врсте конопаца, једека, порекло ове речи може бити у директној вези са тур. *bağ* „конопац, веза, спој“⁸. Овакав облик множине претпоставља једину женског рода — *бага*, али је он можда и резултат избегавања палатализације у множини мушког рода — *баг* — *бази*. Потенцијална јединина женског рода може бити

⁴ Турске речи *bağlama* „веза, шарка“ и *bağa* „врста коњске болести, корњача“ различитог су порекла (в. Севортян II:13-18 и 40-42).

⁵ Турске речи *bağ* и *bağlama* воде порекло од исте глаголске основе **ba:g-* са основним значењем „везати, повезати“. Именица *bağ* формирана је непосредно од овог глагола, док је лексема *bağlama* нешто познија творба од проширене глаголске основе *bağla-* (Севортян II:13-17).

⁶ И други турцизми у рибарској терминологији показују особине одступања од основног значења, нпр.: *бунар* „удубљење које риба ископа, отвор у леду“, *кушија* „отвор на леду“, *кубура* „справа за извлачење закачене мреже из воде“.

⁷ Михајловић и Вуковић *једек* дефинишу као „конопац на који је причвршћена мрежа и за који се мрежа повлачи или конопац којим се вуче чамац“.

⁸ Ова турска реч етимолошки је сродна горе поменутиим (в. напомену бр. 5).

у вези и са лексемом *бага* „горњи део весла“, зато што се чунарско весло својим горњим делом, *багом* причврсти за *баге*.

Овим лексемама могла би бити етимолошки сродна и реч *бага* „коларска алатка“, забележена у РСАНУ. На листићу старе грађе овог речника није забележен никакав опис ове алатке, али је значење „коларски алат“ записан заједно са значењем „држак на веслу“, из истог извора и од истог записивача (Тихомир Остојић, Збирка речи из Бачке и Хрватске). На листићу се налази и цртеж *баге*, само један, а и географски ареал се поклапа са горе поменутих (све су потврде са територије Војводине), па се може закључити да се ради о истој реалији, а самим тим и о етимолошки сродним речима.

Сх. *багља*

Лексема *багља* у нашем језику потврђена је у следећим облицима и значењима: *багља* f. 1. „навиљак, свежањ, мали пласт“ (Змај, Хрватска), 2. „китица, чуперак“ (књиж., Лика), *багаль*, m. ген. *багља* 1. „в. *багља*“ (Срем, Вук), 2. „трупац који вири из земље“ (Црна Гора), *багљо(в)* m. „мали пласт сена“ (Реић/Вацлија 1990:23), *багљати* impf. „правити багље од сена и сламе“ (Вук), као и деминутиви *баглић*, *багљић*, *багљица*⁹.

Исправну етимологију сх. *багаль* m., *багља* f. < мађ. *boglya*, дијал. *baglya* „навиљак сена“ *bogolya*, *buglya* „прамен перја на главама птица“ даје Адамовић (Адамовић 1969:287–8). Исто тврди и Скок s.v. *багаль* (Skok I:88), не улазећи дубље у порекло саме мађарске речи. И Хадрович у својој монографији ове речи тумачи као мађаризме (Hadrovics 1985:125).

Порекло ових српскохрватских речи је очигледно и неспорно, али етимологију саме мађарске речи треба још једном размотрити. Адамовић (ор. cit.) сматра да је мађ. *baglya* турског порекла, мада је неизвесно из ког је тачно турског језика она позајмљена (од савремених турских језика ову реч имају: казанскотатарски *boyol*, *bogil* „пласт“, тоболскотатарски *toyol* „исто“, алтајски *pül* „исто“, јакутски *bugul* „пласт сена“). Адамовић одбацује Гомбоцеву тврдњу да је мађарска реч пореклом од поволшкобугарског **bugul*. Хадрович (ор. cit.) не помиње Адамовићев чланак и каже да је подједнако несигурно да ли она потиче од мађ. *bog* „прамен, свежањ“ или од неке турске речи. Не постоји ниједна формална препрека да се прихвати турско порекло мађарске речи, док семантика управо говори у прилог тој етимологији¹⁰. За сада је немогуће утврдити из ког тачно турског је-

⁹ У тимочком дијалекатском речнику постоје лексеме **багати* (*бага*) „стављати снопље у вршалицу“ и *багатиор* „особа која ставља снопље у вршалицу“ (Тимок, Динић 1988:19), али су оне највероватније локалне позајмљенице из румунског језика. И у бугарском је *багџић* „човек који пушта снопове у вршалицу“ (БД 1968:189) можда локална креација са турским суфиксом.

¹⁰ Уп. сх. *везати* „б. направити од нечега сноп, свежањ“, *везач*, *везалац*, *вежсилац*, *везивач*, *врзач* „1. а) онај који веже жито у снопове“.

зика потиче ова мађарска реч, али се ипак може са извесношћу рећи да води порекло од турске речи која припада породици лексема изведених од турске глаголске основе *ba:g-* са основним значењем „везати“ (Севортјан II:13–17), а како је значење „сноп“ забележено код западнотурских и источнотурских језика (кумикски, киргиски, казашки, каракалпачки, узбечки, ујгурски), највероватније је да је из неког од њих ова реч и позајмљена¹¹. Севортјан (Севорган II:17) сх. *багља* погрешно тумачи као директну позајмљеницу из турског.

ЛИТЕРАТУРА

- Абаев В. И., 1958. *Историко-этимологический словарь осетинского языка I*, Москва–Ленинград.
- Адамовић М., 1969. Турске позајмице неосманског порекла, *Наш језик*, н.с., XVII/5, 284–298.
- БД 1968. *Българска диалектология IV*, Софија.
- Динић Ј., 1988. Речник тимочког говора, *СДЗБ XXXIV*, 11–335.
- Михајловић В.–Вуковић Г., 1977. *Srpskohrvatska leksika ribarstva*, Novi Sad.
- Рејс М./Вацлија Г., 1990. *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad, Subotica.
- РСАНУ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIV, А–недотруо, Београд 1959–1989.
- Севортјан Э. В., I–IV *Этимологический словарь тюркских языков*, Москва.
- Skok P., I–IV *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1971–1974.
- Hadrovics L., 1985. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest.
- Škaljić A., 1985. *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo.

Summary

Snežana Petrović

ETYMOLOGICAL NOTES
(BĀGA, BAGĀMA, BĀGE, BAGĀJA)

The author in this paper gives the etymology of the following fishing terms: *bāga* nf., *baglāma* ‘the upper part of the oar’; *bāge* npl. ‘a part on a dinghy, knitted around with the cordage, where the dinghy oar is fasten’, from the Turkish root *ba:g-* ‘to rope, to join’. A more detailed explanation is given for the Turkish origin of the word *baglja* nf., ‘pitchforkful, bundle; wisp’, actually a loanword from the Hungarian language.

¹¹ Moryše је да је од истог турског корена пореклом и осетинска реч *bagalæg* „арба с широким кузовом и на низких колесих дляперевозки цельных копен сена“ (Абаев 1958:231).